

Острогляд Олександр Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент, проректор
з наукової роботи Івано-Франківського
університету права імені Короля Данила Галицького

ІНСТИТУТ СУДИМОСТІ В УКРАЇНІ: НЕДОЛІКИ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ

Дослідження присвячено окремим аспектам застосування судимості в Україні. Аналізується судова практика щодо застосування судимості, вказуються окремі недоліки вживання термінології, що пов'язана із судимістю. Зазначається суперечність положень викладених у підсумкових судових актах та принципів кримінального процесу України. Пропонується проект змін до Кримінального кодексу України.

Ключові слова: судимість, принцип, вирок, практика, судовий акт, кодекс, покарання.

Острогляд О. В.

Інститут судимості в Україні: недостатки законодательной регламентации

Исследование посвящено отдельным аспектам применения судимости в Украине. Анализируется судебная практика, относительно применения судимости, указываются отдельные недостатки употребления терминологии, которая связана с судимостью. Отмечается противоречие положений изложенных в итоговых судебных актах и принципов уголовного процесса Украины. Предлагается проект изменений в Уголовный кодекс Украины.

Ключевые слова: судимость, принцип, приговор, практика, судебный акт, кодекс, наказание.

Ostroglyad O.

Institute of convictions in Ukraine lacks legislative regulation

Research is sanctified to the separate aspects of application of previous conviction in Ukraine. Judicial practice is analysed, in relation to application of previous conviction, the separate lacks of the use of terminology that is related to previous conviction are specified. Contradiction of positions of the stated in final judicial acts and principles of criminal procedure of Ukraine is marked. The project of changes is offered in the Criminal code of Ukraine.

Keywords: previous conviction, principle, sentence, practice, judicial act, code, punishment.

Постановка проблеми. Інститут судимості, під якою розуміється правовий стан особи, засудженої за вчинений злочин із призначенням покарання, що передбачає можливість настання для неї встановлених законом наслідків соціально-адаптаційного та правообмежувального характеру [4, с. 6], є багатоаспектним явищем, дослідження якого потребує комплексного підходу.

Судимість, як інститут кримінального права, не тільки пов'язана з покаранням, слугує фактором розмежування суміжних інститутів «звільнення від кримінальної відповідальності» та «звільнення від покарання», а й широко застосовується в кримінальному процесі України при кваліфікації скоєного, прийнятті остаточних актів та призначенні покарання.

Незважаючи на те, що на сьогодні дослідження проблем судимості в Україні цікавлять і досвідчених, і молодих дослідників, окремі аспекти цього явища, його наслідків, використання не лише в кримінальному праві, а й кримінальному процесі залишаються малодослідженими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питання судимості в Україні в тій чи іншій мірі присвячені праці таких науковців, як: Ю. О. Бойко, В. І. Борисов, М. І. Мельник, Є. О. Письменський, В. Я. Тацій, М. І. Хавронюк та ін. Проте зазначені дослідження з різних причин не зачіпали вдосконалення кримінального законодавства України в ракурсі наслідків судимості, а також практичних аспектів реалізації інституту судимості в кримінально-процесуальних документах.

Постановка завдання. Метою даної праці є виявлення суперечностей у правовому регулюванні судимості в Україні, а також розробка практичних рекомендації щодо практики її застосування в кримінальному процесі України.

Виклад основного матеріалу. Слід відмітити, що судимість – не просто констатація факту засудження особи за злочин, а й (і це головне) наявність у зв'язку з цим певних правовідносин між державою і злочинцем. Судимість особи завжди має конкретний характер. Вона тісно пов'язана з певним злочином, мірою покарання за нього і має реальний зміст. Правові наслідки, які виникають з визнанням особи суди-

мою, хоча і передбачені в законі, але їх дійсний обсяг для кожного засудженого різний і залежить від виду, ступеня тяжкості вчиненого злочину, соціального статусу особи та ін. Наявність конкретної судимості є не тільки біографічною компрометуючою особою «плямою» у повсякденному розумінні, а й тягне для неї у зазначених законом випадках обмеження її конституційних, загальносоціальних прав і свобод та несприятливі кримінально-правові наслідки. Тобто судимість перетворюється у складовий фактор формування особливого соціального та юридичного стану – стану судимості [5, с. 351–352].

Всі наслідки, до яких призводить судимість, прийнято поділяти на кримінально-правові та загальноправові.

Кримінально-правовими наслідками судимості є те, що судимість:

1) може виступати як кваліфікуюча ознака при вчиненні нового злочину. КК кваліфікує значення надає судимості лише за тотожний чи однорідний злочин (наприклад, ч. 3 ст. 212) Кваліфікує значення судимість має і в тому випадку, коли закон передбачає посилення відповідальності за вчинення злочину повторно, оскільки повторність охоплює собою судимість. Закон визнає судимість різновидом повторності (ч. 4 ст. 32). Якщо судимість прямо не передбачена законом як кваліфікуюча ознака, вона при кваліфікації вчиненого не враховується;

2) враховується при визнанні рецидиву злочинів (ст. 34);

3) є перепорою для звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45), примиренням винного з потерпілим (ст. 46), передачею особи на поруки (ст. 47), зміною обстановки (ст. 48);

4) враховується при визначенні того, чи є переривання перебігу строків давності притягнення до кримінальної відповідальності (ч. 3 ст. 49);

5) враховується для вибору окремих видів покарання (ч. 2 ст. 62), а протягом строку відбування певних покарань створює підстави для застосування спеціальних обмежень щодо засуджених (ч. 2 ст. 58);

6) як одна із ознак, що характеризують особу винного, враховується відповідно до загальних засад призначення покарання (п. 3 ч. 1 ст. 65), а також у разі звільнення від покарання через хворобу (ч. 2 ст. 84);

7) виступає як обставина, яка обтяжує покарання за злочини, вчинені повторно та у випадку рецидиву злочинів (п. 1 ч. 1 ст. 67). Судимість може не враховуватися як обставина, що обтяжує покарання, з підстав, вказаних у ч. ч. 2 і 4 ст. 67;

8) за загальним правилом, є підставою для відмови в призначенні більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ст. 69) та відмови у застосуванні положень про обмеження покарання за наявності обставин, що пом'якшують покарання (ст. 69–1);

9) може бути підставою для відмови у звільненні від відбування покарання з випробуванням (ч. 1 ст. 75);

10) за злочини проти миру та безпеки людства, передбачені ст. ст. 437–439 та ч. 1 ст. 442, є підставою для незастосування давності виконання обвинувального вироку (ч. 6 ст. 80);

11) враховується при визначенні обов'язкової частини покарання, яка фактично повинна бути відбута у разі умовно-дострокового звільнення від відбування покарання (п. 2 ч. 3 ст. 81, п. 2 ч. 3 ст. 107), а також при заміні невідбутої частини покарання більш м'яким (п. 2 ч. 4 ст. 82) [3, с. 221].

Загальноправові наслідки судимості полягають у різноманітних обмеженнях, що встановлюються законом щодо осіб, які мають непогашену або незняту судимість. Це зокрема:

1) заборона приймати на певні посади. В одних випадках така заборона встановлена безвідносно до виду злочину, за який є судимість, в інших – береться до уваги судимість лише за умисний злочин чи певний вид злочинів. Так, особа, яка має судимість за будь-який злочин, не може бути: суддею, прокурором, слідчим, адвокатом, судовим експертом, нотаріусом, членом Вищої ради юстиції, працівником органів внутрішніх справ. Відсутність судимості за умисний злочин є умовою зайняття посад: Голови та члена Центральної виборчої комісії, працівника Управління державної служби охорони, народного депутата України. Певні посади можуть обіймати особи, в яких відсутня судимість за певні злочини: посади в державному апараті не можуть обіймати особи, які мають судимість, несумісну із зайняттям посади, працівником державної податкової служби не може бути особа, яка має судимість за вчинення корисливих злочинів;

2) обмеження у здійсненні підприємницької діяльності. Особи, яким суд заборонив займатися певною діяльністю, не можуть бути зареєстровані як підприємці з правом здійснення відповідної діяльності до закінчення строку, встановленого вироком суду;

3) обмеження у допуску до державної таємниці (за наявності судимості за тяжкий злочин), що є умовою обіймання певних посад;

4) обмеження у виїзді за кордон громадянина України й обмеження у прийнятті до громадянства України (щодо особи, засудженої в Україні до позбавлення волі за вчинення тяжкого злочину);

5) збільшення мінімального розміру застави як запобіжного заходу;

6) обмеження, пов'язані із застосуванням адміністративного нагляду;
7) позбавлення права на отримання певних пільг. Так, у випадку засудження за вчинення злочину припиняються виплати державному службовцю, передбачені чинним законодавством;

8) обмеження у застосуванні амністії (амністія не застосовується, зокрема, до осіб, які: мають дві і більше судимості за вчинення тяжких злочинів; засуджені за бандитизм, умисне вбивство за обтяжуючих обставин, деякі інші злочини);

9) заборона призову на строкову військову службу в мирний час (щодо осіб, які були засуджені до позбавлення волі за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів) [3, с. 222].

Як видно з вказаних видів, наслідки судимості надзвичайно широкі, тому з особливою обережністю потрібно підходити до вказівки в офіційних документах на наявність чи відсутність судимості у певної особи.

Одним із аспектів практичного застосування інституту судимості в Україні, що потребує уточнення, є вказівка в кримінально-процесуальних документах на наявність чи відсутність судимості у певної особи у випадку, коли вона знята чи погашена.

Згідно з ч.1 ст. 88 Кримінального кодексу України, особа визнається такою, що має судимість, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення або зняття судимості.

На сьогодні у вироках у кримінальному провадженні використовуються такі словосполучення, що стосуються судимості: 1) «раніше несудимого» [7], 2) «раніше судимого» [9], 3) «згідно із ст. 89 КК України не судимого» [8].

Якщо перші два словосполучення не викликають заперечень, оскільки особа або судима, або не судима, то щодо третього є певні зауваження, оскільки таке формулювання вступає в часткову суперечність з принципами презумпції невинуватості та змагальності сторін.

Зокрема, згідно з ч. 1 ст. 17 Кримінального процесуального кодексу України «особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили», а також згідно з ч. 2 ст. 22 «сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених цим Кодексом».

Формулювання ж «згідно із ст. 89 КК України не судимого» в підсумкових процесуальних документах, незважаючи на те, що немає кримінально-правових наслідків, може наперед формувати думку суду про винуватість особи, наприклад, при подальшому оскарженні вироку в апеляційному порядку, оскільки ознайомлення зі справою суд починає саме з аналізу попереднього судового рішення.

Крім того, згідно з п. 4 ч. 2 ст. 374 Кримінального процесуального кодексу України у вступній частині вироку зазначаються: прізвище, ім'я та по батькові обвинуваченого, рік, місяць і день його народження, місце народження і місце проживання, заняття, освіта, сімейний стан та **інші відомості про особу обвинуваченого, що мають значення для справи** (виділено мною – О.О.).

Відповідно, оскільки судимість, яка знята чи погашена, вже не має жодного значення для справи, вказівку «згідно зі ст. 89 КК України не судимого» потрібно замінити на «раніше несудимого».

На такому розвитку подій також наголошується і в Постанові Пленуму Верховного суду України №5 від 29.06.1990 року, де, зокрема, зазначається: «до відомостей про особу підсудного, які мають значення для справи і які належить зазначати у вступній частині вироку, крім тих, що прямо передбачені у ст. 333 КПК України, належать, зокрема, й такі: місце роботи чи навчання, громадянство, участь у Великій вітчизняній війні, інвалідність, нагороди, дані про непогашену і незняту судимість. Дані про зняту чи погашену судимість не повинні заноситись до вступної частини вироку».

Зважаючи на викладене, можна запропонувати **висновки**, що сприятимуть однозначному розумінню практичного застосування судимості в Україні:

1) ст. 88 Кримінального кодексу України потрібно доповнити ч. 5 такого змісту: «Погашення або зняття судимості анулює правові наслідки судимості, що передбачені цим Кодексом»;

2) звернути увагу суддів на виконання Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку» щодо занесення даних про зняту чи погашену судимість до вступної частини вироку шляхом надання роз'яснень з цього питання Вищим спеціалізованим судом з розгляду цивільних та кримінальних справ.

Подальші дослідження в цьому напрямку можуть стосуватися визначення та удосконалення інших напрямів практичного застосування судимості в Україні.

Література

1. Бойко Ю. О. *Поняття судимості та її наслідки* / Ю. О. Бойко // *Право і суспільство*. – 2014. – № 1–2. – С. 209–213.
2. *Кримінальний процесуальний кодекс України [текст]*. – К. : Центр учбової л-р, 2012. – 254 с.
3. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка*. – 9-те видання, переробл. та доповн. – К. : Юридична думка, 2012. – 1316 с.
4. *Письменський Є. О. Інститут судимості в кримінальному праві України [Текст] : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Є. О. Письменський ; Акад. адвокатури України*. – К. : [б. и.], 2009. – 20 с.
5. *Правова доктрина України: у 5 т. Т. 5. Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / За заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова*. – 1240 с.
6. *Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку. Постанова Пленуму Верховного суду України від № 5 від 29.06.90 [Електронний ресурс]*. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-90>.
7. *Справа № 0907/17859/2012. Провадження № 1/344/230/13. Івано-Франківський міський суд Івано-Франківської області [Електронний ресурс]*. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32324112>.
8. *Справа № 344/3123/13-к. Провадження № 1-кп/344/126/13. Івано-Франківський міський суд Івано-Франківської області [Електронний ресурс]*. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32093682>.
9. *Справа № 344/9230/13-к. Провадження № 1-кп/344/298/13. Івано-Франківський міський суд Івано-Франківської області [Електронний ресурс]*. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32355714>.